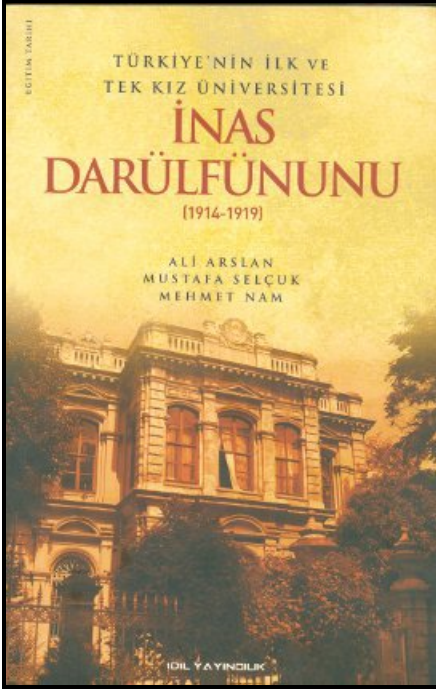

Ali Arslan, Mustafa Selçuk, Mehmet Nam, *Türkiye'nin İlk ve Tek Kız Üniversitesi İnas Darülfünunu (1914-1919)*, İdil Yayıncılık, İstanbul 2012, 215 sayfa.

Akademik camiada “Eğitim Tarihi” alanında yapılan çalışmalarda 1990’lı yılların başından itibaren kayda değer bir artış olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu tarihlerde yapılan ilk çalışmaların -akademik metodolojinin bir gereği olarak- konunun genel çerçevesini çizme eğilimi içinde oldukları görülmektedir. 2000’li yıllara gelindiğinde ise eğitim tarihi başlığı altında toplanabilecek eserlerin özele indiği yani müessese odaklı araştırmalara kaydı-ğı yapılan literatür çalışmalarında

göze çarpmaktadır. Hiç şüphesiz bu yöneliş, hem müessese tarihi hem de eğitim tarihi açısından oldukça önemli bir gelişmedir.

Bu bağlamda yayınlanan son çalışmalardan biri de Prof. Dr. Ali Arslan, Yard. Doç. Dr. Mustafa Selçuk ve Yard. Doç. Dr. Mehmet Nam’ın kaleme aldığı “*Türkiye’nin İlk ve Tek Kız Üniversitesi – İnas Darülfünunu*” adlı eserdir. Çalışma, 1914-1919 yılları arasında faaliyet gösteren ve ilk kız üniversitesi olma özelliğini taşıyan İnas Dârülfünunu’nun, açılışı, gelişimi, öğretim elemanları, eğitim programı, eğitim-öğretim hayatı, kapanışı; arşiv belgeleri, süreli yayınlar ve araştırma eserleri ışığında anlatılmaktadır. Ayrıca İnas Dârülfünunu’nun kapatılıp kız öğrencilerin Dârülfünun’a devrinden sonra basında çıkan “karma eğitim” tartışmaları da kitapta yer alan konular arasındadır.

Eser, önsöz, giriş, beş bölüm, sonuç ve ekler kısımlarından oluşmaktadır. İçindekiler’de konuyu derli toplu bir şekilde veren yazarlar; Önsöz’de; ele aldıkları konunun önemine, böyle bir çalışmaya ihtiyaç duymalarının sebeplerine, kullandıkları kaynaklara ve eserde temas ettikleri konulara kısaca değinmektedirler. Buna göre, Osmanlı’nın çöküşe giden en buhranlı döneminde Edebiyat, Riyaziyat, Tabiiyat şubeleriyle faaliyet gösteren İnas Dârülfünunu’nun yetiştirdiği kız öğrenciler,

yeni Türkiye'nin gelişmesinde önemli katkılar sunmuşlardır. Bir anlamda Osmanlı'nın son kız öğrencileri, Cumhuriyet'in ilk kadın öğretmenleri olarak görev yapmış ve aradaki geçişin sorunsuz olmasını sağlamışlardır.

Yazarlar, bu kadar önemli bir kurum hakkında bugüne kadar yapılan çalışmaların yetersizliğinden söz ederek önceki çalışmaların eksikliğini kapatma niyetinde olduklarını ve kurumun tam anlamıyla mahiyetini ortaya koymak istediklerini belirtmişlerdir. Bunu yaparken de diğer çalışmalarda kullanılmayan arşiv belgeleri ve en önemlisi de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arşivi'nde yer alan kayıt ve künye defterlerini kullanmışlardır. Önsöz'de eserin içeriğine kısaca temas eden yazarlar, "kız üniversitesi" tabirini tercih etmelerinin sebebi olarak okula evli ya da dul olmayan belli bir yaş aralığındaki kızların kabul edilmesini göstermişlerdir.

Giriş kısmında II. Meşrutiyet döneminde her kesimin farklı amaçlarla da olsa kadının eğitimini destekledikleri ifade edildikten sonra devrin sosyal hayatında kadının yeri ana hatlarıyla ortaya konulmuştur. Burada öne çıkan iki kavram "kadın dernekleri" ve "kadın dergileri"dir.

Kadınlar bu vasıtalarla yükseköğrenim vb. haklara sahip olmak istediklerini sıkça dile getirerek bir kamuoyu oluşturmuşlardır. Bunun yanında art arda çıkan savaşlar da, kadınların sosyal hayatta daha faal olmalarını elzem hale getirmiştir. Savaşlarla azalan erkek nüfusu, nitelikli kadın elemanların istihdamının artmasını gerektirmiştir. Bu alanda hem yoğun bir talep hem de ihtiyaç ile karşılaşan İttihat ve Terakki yönetimi, önce II. Abdülhamid döneminde açılan orta dereceli kız okullarının sayısını artırmış ardından kızların yükseköğrenime katılmalarının önünü açmıştır. Kadınlar önce serbest konferanslarla Dârülfünûn ile tanıştırılmış daha sonra da müfredatı bir kız üniversitesi şeklinde düzenlenen İnâs Dârülfünûnu'na 1914 yılında kabul edilmişlerdir. Kızların erkeklerden ayrı olarak devam ettikleri üniversite serüveni, kurumun 1919 yılında ilga edilerek İstanbul Dârülfünûnu'na devrine kadar sürmüştür.

"Kız Üniversitesinin Açılışı ve Gelişimi" başlıklı birinci bölümün ilk konusu, Dârülfünûn konferans salonunda kızlara yönelik serbest konferanslar düzenlenmesidir. Bu, henüz kızların üniversiteye gitmesine hazır olmayan toplumu alıştırmak için İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) ve

Süleyman Paşazade Sami tarafından geliştirilen ara bir çözümdür. 1913-1914 eğitim-öğretim yılının ikinci yarısında Dârülfünûnün konferans salonunda devam eden bu konferanslar, gerçekten de etkili olmuş, zaman zaman katılım yedi yüz-sekiz yüze kadar çıkmıştır. Maarif Nezareti tarafından hanımlara yönelik olarak hazırlanan programda kadın hakları, ev bilgileri, ilk yardım ve kadın sağlığı gibi konular işlenmiştir. İlginin büyük olması, kızlara yönelik bir üniversite açma fikrini iyice güçlendirmiş ve 1914 yılında Maarif Nezareti tarafından yayınlanan talimatname gereğince Dârulmuallimât-ı Âliye'nin âli sınıfları "İnas Darülfünûnu" adı altında Dârülfünûn binası dahilinde açılmıştır.

Birinci bölümün ikinci başlığı bu açılış sürecine, ilk talimatname ışığında okula kabul edilecek öğrencilerin vasıflarına, müfredata, eğitim süresine ve ders geçme kriterlerine ayrılmıştır. Buna göre okul üç şubeye ayrılmıştır: Edebiyat, Tabiiyat, Riyaziyat. Eğitim süresi her şube için üç yıldır. Okula kabul edilecek kızlar 16 ila 25 yaşları arasında lise ya da dengi okul mezunu olmalı ve evli ya da dul olmamalıdır. Hususi eğitim gören kızlar, bir sınava tâbi tutularak okula kabul edilebileceklerdir. İlk

açılış yılı olan 1914 yılında bu şartları taşıyan 22 öğrenci okula kabul edilmiştir. Kitapta öğrenciler ve eğitim müfredatı tablolar halinde verilmiştir. Buna göre İnâs Dârülfünûnu'nun en büyük öğrenci kaynağı, Dârulmuallimât'tır.

Birinci bölümün üçüncü başlığı "*İnas Darülfünûnu'nun Yönetimi*" olarak belirlenmiştir. Burada müessesenin ilk idari yapısının -Dârülfünûn'un kuruluş tecrübesinden de aldığı ders çerçevesinde- önce Dârulmuallimât içinde teşekkül ettiği daha sonra müstakil bir yapıya kavuşturulduğu anlatılmaktadır. Dördüncü başlık olan "*İnas Darülfünûnu'nun Mali Yapısı*"nda tıpkı idari yapıda olduğu gibi kurumun, ilk başta Dârulmuallimât'a bağlı olduğu daha sonra Darülfünûn'a bağlandığı belirtilmektedir. Beşinci başlık altında İnâs Dârülfünûnu'nun Çağaloğlu'na taşınma sebepleri, taşınma süreci ve tekrar Zeynep Hanım Konağı'na dönmesi konu edilmektedir.

"*Akademik Program ve Öğretim Elemanları*" başlığı altında hangi öğretim elemanının hangi dersi verdiği belirtilmektedir. Listede Fuat Köprülü, Ziya Gökalp, M. Ali Aynî gibi isimler dikkat çekmektedir. Zaten bu isimler, dönemin Dârülfünûn'unda da ders vermekteler. Bir

sonraki konu, İnâs Dârulfünûnu'ndan mezun olup yine aynı kuruma hoca olarak atanma başarısını gösteren ilk kadın öğretim elemanı Hadice Efser Hanım'a ayrılmıştır. Bölümün son konusu ise İnâs Dârulfünûnu yönetimine yapılan fakat gerçekleşmeyen taleplerle ilgilidir. Burada kız öğrencilerin, okul yönetiminden yabancı dil dersi konulmasını istemeleri dikkat çekmektedir. Bu ve benzeri talepler, bütçe yetersizliği nedeniyle bir türlü gerçekleşmemiştir.

Eserin ikinci bölümü “Öğrenciler” başlığını taşımaktadır. Burada ilk olarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde bulunan iki kayıt defterinden kayıt olan öğrenciler, mezuniyet durumları, bunların hangi şubeye kayıt oldukları, baba adları ve meslekleri, ikamet yerleri vb. bilgilerin öğrenildiği belirtilmekte ve öğrencilerin isimleri verilmektedir. Yıllara göre kayıt yaptıran öğrenci sayısını veren bir tabloda 1917-1918 yılında öğrenci sayısının en yüksek seviyeye çıktığı görülmektedir. Ayrıca listede ünlü yazar, Şükûfe Nihal'in de ismine rastlanmaktadır.

Bölümün ikinci başlığı olan “İnas Darulfünûnu Mezunları”nda ilk olarak 1916-17 yılında mezun veren

okulun, toplam üç devre mezun verdiği belirtilmektedir. Bu öğrencilerin birçoğunun İstanbul'daki ve taşradaki okullara idareci ya da öğretmen olarak tayin edildiği görülmektedir. Zira okula kayıt şartlarından biri de mezuniyet sonrası beş yıl hizmet mecburiyetidir. Böylece İnâs Dârulfünûnu'nun etkisi İstanbul'la sınırlı kalmamış, Anadolu'ya da yayılmıştır. Bir sonraki başlık altında okula nakil olan öğrencilerin durumu listeler halinde verilmiştir. Bölümün sonunda mezunların, “İnâs Dârulfünûnu Mezunleri Cemiyeti” kurma teşebbüsleri konu edilmiştir.

“Eğitim Öğretim Hayatı ve Talimatnameler” başlıklı üçüncü bölümde, İnâs Dârulfünûnu tarafından hazırlanan, Maarif Nezareti'nin uygulanmasına müsaade ettiği düzenlemeler ve bu bağlamda eğitim-öğretim faaliyetleri mercek altına alınmıştır. Buna göre 1915 tarihli ilk talimatname kız öğrencilerin derslerde ve bina içinde uyması gereken kuralları düzenlemiştir. İkinci talimatname, Hukuk Fakültesi için hazırlanan, İnâs Dârulfünûnu için geçici olarak uygulanması öngörülen 1917 tarihli muvakkat talimatnamedir. Burada sınavların nasıl yapılacağı bütün ayrıntısı ile 14 madde halinde belirlenmiştir. Bir

sonraki talimatname, yine 1917 tarihlidir ve öğrencilerin kuruma kabul ve kayıtlarını belli esaslara bağlamaktadır. Mevzuatı parça parça düzenlenen İnâs Dârulfünûnu'nun, 1918'e geldiğinde artık kapsayıcı bir talimatnameye ihtiyaç duyduğu görülmüştür ve bu çerçevede önceki düzenlemelerin zemin hazırladığı genel bir talimatname hazırlanmıştır. Burada müessesenin, idari ve akademik kadrosu, öğrencilerin hakları, görevleri, disiplin, kayıt, kabul şartları ve imtihanların nasıl yapılacağı kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

Dördüncü bölüm, İnâs Darulfünûnu'nun kapatılma süreci hakkında bilgi vermektedir. Müessesenin kapatılmasının sebebi, Mondros Mütarekesi akabinde 13 Kasım 1918'de itilaf kuvvetlerinin İstanbul'a gelmesi ve ülkenin çeşitli yerlerinde başlayan işgallerdir. Zira işgaller sebebiyle hem başkent İstanbul'da sosyal ve iktisadî hayat felce uğramış hem de eğitim-öğretim hayatı durma noktasına gelmiştir. Bu durum, Maarif Nezareti'ni eğitim kurumları ile köklü değişiklikler yapmaya zorlamıştır. Bu çerçevede İnâs Dârulfünûnu da daha önce taşıdığı Cağaloğlu'ndan Zeynep Hanım Konağı'na geri dönmüş ve

burada beş ay daha eğitimini sürdürmüştür.

1 Nisan 1919'da ise İnâs Dârulfünûnu'nun, ani bir kararla teşkilat ve idari yapısı ortadan kaldırılmış, Müdür Ali Nazıma Bey ve öğretim elemanlarının maaşları kesilmiştir. Mevcut öğrenciler ise, Dârulfünûn'un Fen ve Edebiyat Fakültelerine devredilmiştir. Fakat kız öğrenciler derslere, önceden olduğu gibi bir müddet daha erkek öğrencilerden ayrı olarak devam etmişlerdir. Yani Zeynep Hanım Konağı'nda İnâs Dârulfünûnu faaliyet gösterirken erkek öğrencilerin sabah, kızların öğleden sonra ders yapmaları usûlü, kapatılma sürecinden sonra da devam etmiştir. Darulfünûn'da bazı konferans derslerin erkek-kız herkese açık yapılması ile karma eğitime doğru yumuşak bir geçiş yapılmıştır.

Eserin son ve en dikkat çekici bölümü olan "*Karma Eğitim Uygulaması ve Basında Çıkan Tartışmalar*" karma eğitime doğru giden sürece ışık tutmaktadır. Zira 1919-20 itibariyle bazı öğretim elemanları aynı dersi iki defa vermek istemeyerek kaçamak bir şekilde dersleri karma yapmışlardır. Bazı öğretim görevlileri ise, laboratuvar derslerinin karma yapılmasının

zorunluluk olduğunu belirterek neza-
retten izin almışlardır. Tüm bu
gelişmeler, basında ve başında
Babanzade Ahmet Naim'in bulundu-
ğu Dârulfünûn'da büyük tartışmalara
sebep olmuşsa da Dârulfünûn
muhtariyetinin verdiği özerklikle
1922-23 yılından itibaren tamamen
karma eğitime geçiş yapılmıştır.

Bu geçiş süreci, Dârulfünûn
açısından oldukça yavaş ve zamana
yayılmış görünse de basında şiddetli
tartışmaların çıkmasını engelleyeme-
miştir. Özellikle Eşref Edip ve
Mehmet Akif'in başında olduğu
Sebilürreşâd ile Sabiha Zekeriya'nın
(Sertel) çıkardığı *Büyük Mecmua*
arasında şiddetli tartışmalar cereyan
etmiştir. *Sebilürreşad* karma eğitimi
tamamen reddederken *Büyük
Mecmua* karma eğitimin yayılması
için çaba sarf etmekte ve karma
eğitimi istemeyen kesimleri itham
etmektedir. Eserde bu tartışmalar
ayrıntıları ile gözler önüne serilmiş
olup dönemin karma eğitime bakışı
bütün tarafların gözüyle yansıtılmaya
çalışılmıştır.

“*Genel Değerlendirme ve Sonuç*”
kısmında İnâs Darulfünûnu ile ilgili
bugüne kadar yapılan değerlendirmeler
ele alınmış ve bunların birçoğunun
belgelere dayanmayan sübjektif

görüşler olduğu ortaya konmuştur.
Bu eleştirilerin temelinde İnâs
Dârulfünûnu'nun bir yükseköğrenim
kurumu olmadığı ve Dârulmuallimât'ın
bir üst eğitim kademesi olduğu gibi
görüşler yatmaktadır. Yazarlar,
kuruma yöneltilen bu ve benzeri
eleştirilere, tarihî gerçekler ve belgeler
ışığında cevap vermiş olup yanlış
bakış açılarını düzeltmeye çalışmışlardır.

Çalışmanın son kısmında yer alan
“*Kaynakça*” incelendiğinde oldukça
geniş bir literatürle karşılaşılmaktadır.
Başta Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve İ.Ü.
Edebiyat Fakültesi Arşivi vesikaları olmak
üzere pek çok nizamname, talimatname,
zabıt ceridesi ve talebe rehberinin incelendiği
dikkat çekmektedir. Bunların yanı sıra
dönemin süreli yayınları ve konu hakkında
yazılmış hatırat, makale ve araştırma
eserlerinden de yararlanıldığı görülmektedir.
Yine çalışmanın sonuna eklenen ve kıymetini
bir kat daha artıran “*Ekler*” bölümüne
derc edilen pek çok görsel de konuyu daha
iyi anlamaya vesile olmaktadır. Hiç
şüphesiz bütün bunlar, çalışmanın geniş
bir zamanda ve titiz bir şekilde hazırlandığını
göstermektedir. En son kısımda yer alan
basit index,

çerçevesi sınırlı bir çalışma için yeterli görünmektedir.

Osmanlı devrindeki bir eğitim kurumunun faaliyetlerini tüm ayrıntısı ile belgelere dayanarak ortaya koyan “*İnâs Darulfinunu*” adlı çalışma eğitim tarihi açısından karanlıkta kalan bir noktayı aydınlatmaktadır. Bununla beraber

hem Osmanlı'nın son döneminde eğitim faaliyetlerinin nasıl yürütüldüğüne hem de Cumhuriyet'in üzerinde yükseldiği öğretmen kadrosunun yetiştiği ortama dair önemli bir müessese çalışması olarak karşımızda durmaktadır.

Fatma Zehra BEYAZ*

* İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi; fzehraarslan@gmail.com.